

ИВАН ВАЗОВ „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

ОБРАЗИТЕ НА РОДИНАТА И ЧУЖБИНАТА В ПОВЕСТТА

ПЛАН - КОНСПЕКТ

УВОД:

В повестта „Немили – недраги“ Иван Вазов разкрива с дълбоко състрадание живота на българските хъшове преди Освобождението, принудени да напуснат дом и отечество и да емигрират в Румъния, за да се спасят, да съберат нови сили и да започнат отново борбата за освобождението на своя народ и родина. В едно тъмно историческо време, наситено с мъка и унижения, Вазов открива светлото и героичното, за да ги увековечи за поколенията. Повече от век тази повест съхранява предосвободженските идеали, с които е невъзможно да се съизмерват дребнотемията, низките страсти и користните цели тогава, когато свободата е вече факт...

ТЕЗА:

Още в заглавието на повестта Иван Вазов очертава идейно-емоционалния свят на българските революционни емигранти в Румъния. Като истински родолюбци, те служат на възвишени идеали, но са принудени да ги отстояват в жестока борба за съществуване в чуждата страна. Авторът изгражда този свят по художествен път, като съпоставя образите на родното и чуждото и по този начин обогатява представата ни за духовното съществуване на героите.

Вече можем да преминем към извеждане на подтезите, които разкриват различни страни на тезата - логически ѝ се подчиняват. Докато сте чели повестта, сигурно сте почувствали с каква логика и проникновеност писателят разкрива душевното състояние на хъшовете, принудени да живеят далеч от родината си. Те съзнават нейната близост (само една река ги дели от нея), но и невъзможността да се върнат по родните си огнища. Съзнанието, при което раздялата е съчетана със силно развито синовно чувство, е склонно да задържи спомена за прекрасните, скъпите на сърцето образи. Привлекателната им сила се увеличава и от факта, че те са далеч от тях, т. е. представата на хъшовете за родината е идеализирана. В същото време те нито за миг не забравят робската участ на отечеството. Споменът за изстрадалата родина осмисля и оправдава тяхното мъченичество в чужбина, активизира чувството им за синовен дълг.

ПЪРВА ПОДТЕЗА:

В съзнанието на хъшовете се съчетават идеализираният образ на отечеството и представата за робската му угнетеност, от което произтича носталгията им по родното и светостта на синовното им чувство.

Посочвайки характерното в представата за родината, за нас става ясно, че нейното идеализиране в съзнанието на хъшовете се подбужда и от неприветливата, неуютна чужбина. Следователно, за да разкрием в пълнота техния свят, в следващата подтеза трябва да посочим същностната черта и на чуждия свят - от гледна точка на героите в повестта.

ВТОРА ПОДТЕЗА:

Те (хъшовете) изпълняват своя патриотичен дълг, приемайки доброволно мъченичеството в чужбина, в чийто образ е въплътено враждебното отношение на едно общество, неспособно да разбере идеалите им.

В хода на разсъжденията откриваме, че образите на родината и чужбината се разкриват в опозиция. Но от анализа на особеностите при построяване на повестта,

вие вече сте установили, че противопоставянето на образите и на отделните й структурни части е основен композиционен похват на автора. Нека да си припомним: първите няколко глави разкриват мъченичеството на хъшовете, а X, XV и особено XVI глава - техния героизъм. В опозиция са метафоричните образи : мрак-светлина, студ-топлина, пустота-духовна споеност на хъшовското общество; саможертвеност-егоистично дистанциране от националните идеали; комично - трагично, възвишено - низко и пр. В нашия случай като обобщаваща опозиция разглеждаме противопоставянето между образите на родината и чужбината и художествената задача на това противопоставяне.

ТРЕТА ПОДТЕЗА:

Наред с множеството други опозиции, в повестта са противопоставени и образите на родината и чужбината, чрез което хъшовете се осмислят от читателя като свети народни жертви, като мъченици на свободата, но и като истински герои на своя народ.

АРГУМЕНТАЦИЯ НА ПОДТЕЗИТЕ:

ПЪРВА ПОДТЕЗА:

Нека се позовем на художествения текст и да потърсим доказателства за образа на родината такъв, какъвто е изграден в съзнанието на хъшовете.

1. Преди всичко, този образ живее само в спомените им. Настоящото им преминава в неприветната чужбина. Това обяснимо насочва мислите им назад, към миналото, в което те съзерцават светли и скъпи образи - от домашното огнище, с близките и роднините - до „славните битки" за отечеството. Съпричастен към тяхното изгнаничество, във II глава авторът прекъсва повествованието, за да изрази направо мислите и чувствата на емигрантите, свързани с принудителната им раздяла с родината.

2. Дотук видяхме как смислово може да обвържем подтезата с нейната обосновка. Сега трябва да разсъждаваме върху онези детайли в авторското отстъпление (II глава), които разкриват образа на родината и отношението на хъшовете към нея. Вникнете в силата на реторичните въпроси, с които авторът изразява невъзможността прокудените от родната земя да видят „своите семейства, своите мили съпруги, своите стари майки". Какво виждат емигрантите от брега на Дунава? Изследвайте художествената функция на епитета „зелени" (хълми), на предметното изображение на родното („небето", „огнищата им", „Възпоминанията им", „мечтите им"); на олицетворението, постигнато чрез глаголите „усмихна им се, вика ги, говори им, показва им се..."; на антитезата „Как е близко и как е далеко!", на обръщението и пр.

3. Към този светъл образ на родината естествено се враждат и образите от съня на Бръчков. Кое подбужда този сън? Защо е тази странна смесица в него от герои на повестта (Македонски) и дейс-твителен герой (Хаджи Димитър)? Има намек и за Ботевата балада. В съня хвърчат духове, в баладата хвърчат самодиви, търсейки духа на Караджата; шуми и пее Балканът...

4. Очевидно е, че носталгията по родината подбужда и синовното чувство на хъшовете, в което се смесват обич и усещане за вина, че още не са дали всичко от себе си, за да я освободят от робския гнет.

5. Как е изразено това чувство за вина, за неизпълнен синовен дълг на подсъзнателно равнище? Спомнете си защо избухва спорът в III глава. Не

изразява ли той неосъзнатото желание на хъшовете да засвидетелстват синовната си преданост към отечеството? (Петко Мравката: „Аз съм работил и съм се потил В Балкана; аз съм заслужил на народа и съм лял кръв, а тебе да Видим...“) В крайна сметка не стават ли разбираеми чрез това желание и вапсаните надписи по тютюнджийските лавки, неизменните картинни изображения на славните подвизи? Вярно е, че чистият патриотизъм понякога се изражда в патриотарство, че е много по-лесно да изтъкваш героизма си далеч от ятагана и бесилото и Вазов отбелязва това чрез тънката си ирония в началото на I глава. Но всички тези мъченици на свободата служат на една кауза, която Странджата великолепно обобщава чрез умиротворителната си реч в III глава. Открийте опорните детайли в тази реч, потвърждаващи представата на хъшовете за робската угнетеност на родината („Там турците глобят, събличат, убиват...“) и осмислянето на свободата като най-висш идеал, като единствено достойно съществуване на един народ.

Как се проявява синовното чувство на хъшовете в тази връзка?

Отговаряйки на този въпрос, правим логически преход към защитата на

ВТОРА ПОДТЕЗА:

Помислете за художествените факти, чрез които ще я защитите. Разсъждавайте върху това с какви художествени детайли авторът разкрива образа на чуждия свят, какъвто е в представите на хъшовете.

1. Аргументирайте се за определението „враждебен“ от подтезата чрез въвеждащия пейзаж в I глава, чрез лицемерното „гостоприемство“ на Румъния и антитезата „Бяха сред общество, но бяха в пустиня.“ (II глава)

2. Не забравяйте да изследвате внушенията на пейзажа за студ, мрак и пустота, чрез които се създават метафорични образи, разгънати в опозиции с топлината, светлината и духовната споеност- като атмосфера в кръчмата на Знаменосеца.

3. Защо за хъшовете животът в чужбина е мъченичество?

4. Освен болестите и мизерията, кое още им причинява страдание в заобикалящия ги свят?

5. Не стигат ли до дъното на унижението тези мъченици на свободата, принудени да крадат на дребно, за да оцелеят?

6. Колко драматизъм и емоционално напрежение има в поведението на Бръчков, когато се колебае дали да предложи поемата си на г-н X, защото е останал без всякакви средства за съществуване! (VII гл.)

7. Как умира и как е погребан Странджата?

8. За румънските и българските богаташи хъшовете са „скитници и голаци“, кокошкари, един нежелан „нов и гладен пролетариат, съставен от... дрипи“ (II глава) - дрипи, пред които писателят благоговейно се прекланя, противопоставяйки им „най-високата слава“, постижима само чрез себеотрицанието...

Образът на чужбината изяснява съдържанието на определението „немили-недраги“ в заглавието на творбата, като влиза същевременно в опозиция с образа на

родината.

С последното разсъждение правим преход към

ТРЕТА ПОДТЕЗА:

Фактът, че основен похват в повестта е противопоставянето на художествените образи (Виж разсъдението за извеждане на подтезата), говори за силно изразено емоционално отношение на автора към това време на мъченичество и героизъм. Не случайно писателят определя предосвобожденското десетилетие като „времето на самопожертвованията... великите страдания... великите героизми...“, което на свой ред противоречи на „епохата на дребните характери“, когато пише повестта (XV гл.). Така и в опозицията родина-чужбина се съдържа дълбок подтекст, който непрекъснато разширява идейните си и емоционални внушения в творбата.

Само си помислете колко много са тези внушения, например в речта на Странджата:

1. Копнежът по родината е болезнен, но там я няма свободата („Ние сме поне свободни.“).
2. Домашното огнище би им предоставило що годе някакви средства за съществуване („пари“, „имот“), но биха загубили човешкото си достойнство.
3. В името на свят идеал са приели доброволно мизерията в чужбина. „Народът пици кански в робството...“, но хъшовете още дълго ще чакат, ще гинат и ще умират по влашките полета -принудително бездействие, мисълта за което изтръгва мъчителния вопъл на Знаменосеца: „... тая ръка сега държи лъжицата...“.
4. Чужбината взема непрекъснато своите жертви, но „Народ без жертви не е народ.“
5. Странджата е убеден, че славните битки в отечеството ще се помнят от народа, но се оказва, че народът бързо забравя за тях (спомнете си финала на повестта).

Тези народни страдалци обаче не са способни на тънки и дребни сметчици. Те са готови да пролеят кръвта си за отечеството, игнорирайки (отхвърляйки, незачитайки) всяка мисъл за бягство от патриотичния си дълг. Така чрез смисловата и емоционална опозиция родина - чужбина се изграждат образите на героите като свети народни жертви.

С последното разсъждение правим преход към

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Повестта „Немили-недраги“ въздейства и днес на всеки честен българин с красотата на самоотвержения подвиг и революционната устременост на героите, готови да страдат в името на своята родина в чужда страна и да умрат на родна земя за свободата и за благото на майка България. Едно от непреходните емоционално-идейни внушения на повестта е, че противоречието между родно и чуждо надхвърля конкретното си историческо значение и кара читателя да осмисли и оцени неразривната връзка между човек и родина.